

A tanúság

Nagy Gáspár emlékére

Vigaszul marad a vers is, ahogy erről a költő (alcímként) a Túlélők dicséretében szól: „Mert az élet legvadabb bozótosából / ilyenkor láng csap föl, és mindig kitalálnak a versek / ki a tisztásra vagy nyugalmas kertbe, és sétálnak mindig fölfelé, / a halálos vágta után.” És vigaszul marad a költő, akinek élete és halála költészetté ötvöződött, s olyan, „ahogy a legszebb lejtésű mondat / úsztatja magát az estéli folyó / kivilágított kottasorán”.

ERŐS KINGA

„Én abban hiszek, hogy az irodalomnak, a szónak nemcsak a múltban volt, de ma is van igazságtartalma és közösséget egybetartó ereje” – mondta Nagy Gáspár egyik utolsó interjújában. Lírikusként tudta, nem azért kell a múlt felé fordulni, hogy távlatokat vesztett módon szolgálja, vagy kegyeletét lerója előtte, hanem azért, hogy a költészet által, a szavak végtelen labirintusában visszatérhessen saját kezdetéhez, s felismerve rátaláljon feladatára. 1984-ben az Új Forrásban, majd 1986-ban Tiszatájban megjelent elhíresült versei (Öröknár: elmúltam 9 éves, A fiú naplójából) révén a nyolcvanas években megtörte a forradalom tabuját, mert megértette, hogy az ember történelembe ágyazottsága nem számolja fel az ember szabadságát. Emlékezetes soraiban „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI” morális és politikai ítélete az esztétikai érték részévé tudott válni, miközben eleget tett gondolkodása igazságigényének. Közéleti versei nem szakadtak meg a rendszerváltás napjaiban, sőt a kilencvenes évek verstermése éppen arra példa, miként folytatható a közéleti költészet, ha a gondolkodó felelősségérzetének hiteles, tiszta hangján szól meg, s a költő tanúként, érzékenyen formálja versé korának visszasságait, a magyar líra metaforikus hagyományaihoz társítva posztmodern elemeket. „- ... mindig és mindig: / bűnökben édesült, iramult napok / habjaiban fuldokló emberek, / egy szalmaszállal, tudjátok-e? / talán a menthetlent mentitek. // - ... kívül és belül: / poklosan örvényült, há-

borult világ, / de a remény sohasem meghaló, / ha minden utolsó szalmaszál / ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!” (Jegyezvén szalmaszállal). A kilencvenes években Nagy Gáspár költészetében közéleti versei mellett nagyobb hangsúlyt kaptak metafizikai töprengései, belátásai. Költő és katolikus, így költői világának, s számos versének, amelyek témája az elmúlás (Amikor vége; Még szeretném elnapolni) belső biztonsága, valamiféle vallásos nyugalma van. A saját végességével következetesen számot vető lírikus a halált, nem lezárásként értelmezte, sokkal inkább hazatérésként az „Atyai házba”. Hiteles életet élni, alaposnak és igaznak lenni, költőként s emberként, talán a legnagyobb kihívás. Nagy Gáspár kötetait lapozva, közéleti szerepvállalásait ismerve, úgy tűnik, a közelet és a magánélet egyes eseményei, számára egyformán fontosak voltak, s míg az egyik belső életének, addig a másik külső cselekedeteinek önzetlenségét követte meg. A tanú pozícióját csak így tölthette be. A tanúéletet, amelyet jó ruhaként kiszabtak neki Isten műhelyében így öltötte magára.

A költő a pályatársak szemével

KOVÁCS ISTVÁN
költő, polonista

– Pályatársként Nagy Gáspár mely költői alapponását tartja a legmarkánsabbnak?

– Az a szófordulat, amellyel Nagy Gáspár bemutatkozó kötetét, a Koronátüzet 1975. május 7-én nekem dedikálta, tömör válasz lehet e kérdésre: „»szövevséggel« mint ő is annak idején...” Szavai nem csupán nekem szóltak, hanem az 1969 végén megjelent Elérhetetlen föld című antológia költőinek, az úgynevezett „Kilenceknek”, és a verseikkel vállalt esztétikai és morális programnak. Ez akkor azt jelentette (és jelenti ma is), hogy noha a költő mestersége „a keresés mestersége”, vagyis törekvés az új birtokbavételre, a tradíciót, ha kibontható, kiolvasható belőle az „örök új” érce, nem feltétlenül szükséges program-

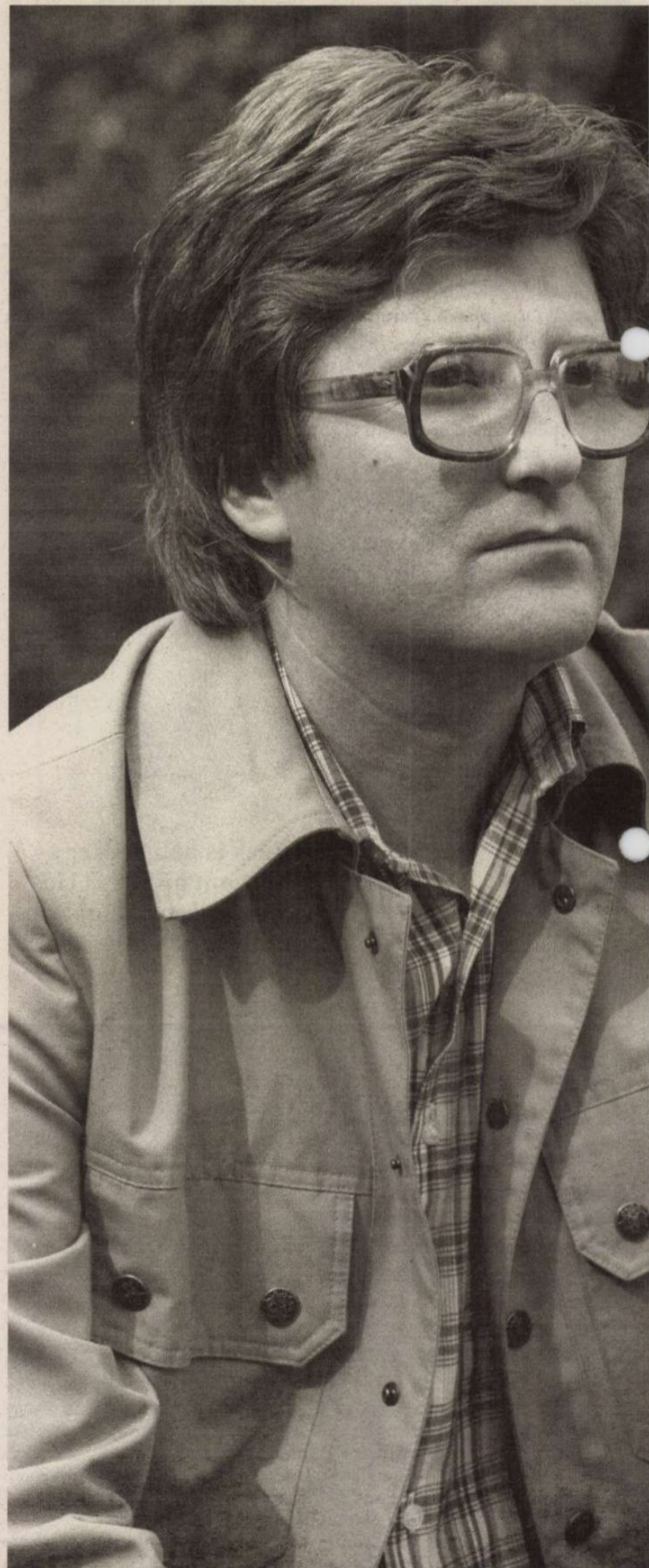
szerűen kidobni. És miért kellene kitérni a közösségi gondok számbavétele elől, ha vállalásuk – amellett, hogy ez egyetemes kulturális létfeltevelünk – egyéniségformáló erővel, személyiségerősítő energiákkal tölti fel az embert? A kisebbségi létbe taszított magyarság kultúrájának feltérképezése például magától értetődően vezetett el a szomszédos népek történelme, irodalma iránti érdeklődésig. Nagy Gáspár világgépének szignálói között Milan Kundera és Sütő András, Zbigniew Herbert és Cs. Szabó László természetes módon férnek meg egymással.

Nagy Gáspár vállalásaival úgy rajzolta meg költői hosszútávutását, hogy azt – érzésem szerint – Szent Pál vagy Balassi Bálint szavaival zárhatja le. Ez azt jelenti, hogy mindig hibátlan mondatokat írt. A mondat pedig jellem kérdése. Állt előttünk intó példa nem egy az 1970-es években – és áll ma is –, hogy az ilyen-olyan indokú lassú önfeladás mi módon zilálja szét, teszi üressé a mondatokat. Ma ilyen mondatok áradatában fuldoklunk, s van, aki ezt lubickolásnak hiszi.

A „Kilencekről” szólva megemlíthető, hogy Nagy Gáspár voltaképpen felfedezője Rózsa Endre volt. Ő a szellemi láncszem közte és Kormos István között, közte és Weöres Sándor között. Nagy Gáspár költészetnek tekintette könnyűnek nem mondható 1980-as években vállalt írószövetségi titkári munkáját. Költőnek minden költészet, s a költészet „nagy és szent eszme”. Nem tudta őt kikezdeni, megvásárolni semmilyen hatalom.

– Mit tart legfontosabbnak kiemelni Nagy Gáspár poétikájából?

– Két emlékezetes versével mintegy szellemi előkészítője volt az úgynevezett rendszerváltozásnak. A nagy illúzióval, a történelmi önbecsapással, az értelmiség árulásával elsőként ő nézett szembe. A Tudom, nagy nyári délután lesz című kötetéről szól erről, amely az 1994 és 1997 közötti verseit tartalmazza. A kötet búcsúzás a holtaktól és az élő halottaktól. Az 1990-es évek közepétől az utóbbiak lakják be az országot. És hogy ez így van, arról most már magunk tehetünk: „Sikerült mindent elkövetnünk / mindent amire elleneink / legszebb álmaikban sem gondolhattak / si-

A lírikus a halált nem lezárásként értelmezte, hanem hazatérésként

FOTÓ: MTI – VÁHL OTTÓ

metamorfiája

került sikerült hát vivát vivát / egymást elárulni földadni hátba szűrni / saját erőnkől beletalálni / a nagy semmi közepébe / akár ki is húzhatnánk magunk / csak az erősen deformálódott / gerinc ne fájna annyira / s ne hallanánk a csigolyák közti méz / irgalmatlan robajlásait." E versnek nem véletlenül A történet vége a címe. Tíz év távolából visszatekintve azonban ez még csak a vég kezdete.

GÖRÖMBEI ANDRÁS

irodalomtörténész, akadémikus

- Nagy Gáspárról írott esszé-monográfiája két ember személyes rokonszenvén és párbeszédén túlmutatva, az értékvilág lényegi azonosságáról tanúskodik. Milyenek látja Nagy Gáspár emberi és alkotói szerepét irodalmunkban és a közéletben?

- Nagy Gáspár személyisége és életműve különleges értéke a magyarságnak. Költői szava és emberi tartása a tisztesség, bátorság, tehetség egymást erősítő példája a magyar irodalomban. Bizonyoság arra, hogy a mai világ kihívásaival szembenézve is építhető organikus életmű, megőrizhető a művészi személyiség épsége és tisztasága, hogy az erkölcs és esztétikum egysége ma is közösségformáló erő lehet. Művészi látásmódjának a tragikum és ironia, a megrendültség és az ítéletes játék különleges, egyensúlytartó szintézise a sajátos jegye. Emlékezetes szóösszetételei a szellemi-erkölcsi energiasűrítés feledhetetlenül egyedi példái: megnevezés és megsemmisítő ítélet egységét teremtik meg. A személyiséget felszámoló korban hiteles személyiség volt, mert minden időben, minden körülményben következetesen, megalkuvás és félelem nélkül vállalta felismeréseit. Azt vallotta, hogy a költő otthona a „félelmen túli tartomány”. A költőnek emlékeznie pedig „esküdt kötelessége”, tehát sem mondhat le történelmünk és jelenkorunk, „nyitott sebéiről”. Költői világképének szakrális magja van, de sohasem menekül a külvilág eseményei elől a transz-

cendens bizonyosságba, hanem költészete és emberi magatartása a keresztény hit etikai igényességével veszi számba és ítéli meg az emberi magatartásokat, cselekedeteket.

- A közösségi sors iránti felelősségtudat mennyiben befolyásolta Nagy Gáspár pályáját?

- Egész világát áthatja a nagyfokú közösségi felelősség. Meggyőződésem, hogy ez a közösségi felelősségtudat erősítette, felnővéstette őt, mert igen nagy kihívásokkal szembesítette a tehetségét etikai és esztétikai értelemben egyaránt. Ez a nemzeti felelősségtudat ösztönözte és bátorította őt arra, hogy szembeszálljon a magyarság meghamisított, eltorzított történelmi tudatával, s esztétikailag értékes versekben leplezze le a történelemhamisítás és a jelenkori hitványság abszurditásait. Versei és esszéi, interjúi egy megtevesztett és megfélemlített nemzet önszemléletét próbálják megtisztítani. Mértékelt adnak ahhoz, hogy a mi korunkban is lehetséges tisztán, emberhez méltóan élni. Költői személyiségének erkölcsi, magatartásbeli alapelvei kikezdetlenek. Gazdag szakrális, történelmi és kulturális távlatok biztosítják érvényességüket. Pályakezdeése óta keresett „egy felismerhetetlenre pofozott őszi hónapot”, és a „legtisztább forradalom” eszméit képviselte. Ez az erkölcsi eltökéltség írta meg vele „rendszerelő” verseinek egész sorát. Közép-Európának azokkal a kiemelkedő művészeivel kötött mély szellemi és sokszor baráti kapcsolatot, akik vele együtt vallják, hogy erkölcs és esztétikum, egyén és közösség szétválaszthatatlanul összetartozik. Azok az ő szellemi-erkölcsi társai, akikben minden körülmények között él a „szabadság szerelme”, „a szembenézés bátorsága”, az „egyenestartás” igénye. Nemcsak történelmi jelentőségűvé vált „rendszerelő” verseivel járt ösztönzőn, eszméletlen előtte a magyarországi és kelet-közép-európai változásoknak, hanem mai életünknek, magatartásunknak is félelem nélküli megítélője. Élete és életműve a magyar nemzeti önismeret nélkülözhetetlen és tiszta

PÁLYAKÉP

Nagy Gáspár (Bérbaltavár, 1949. május 4. – Budapest, 2007. január 3.) tanulmányait a Pannónhalmi Bencés Gimnáziumban, majd Szombathelyen népművelés-könyvtár szakon végezte, később esztétikát tanult. 1971-től könyvtárosként dolgozott a többi között a Magyar Írószövetség könyvtárában. 1976 és 1980 között a Móra Kiadó lektora. 1981-től 1985-ig a Magyar Írószövetség titkára. Költészetének kezdetektől fogva fontos motívuma lett „ötvenhat”, „október” és „hatvannyolc”. 1984-ben az Új Forrás című folyóiratban jelent meg az Öröknyár: elmúltam 9 éves című „rendszerelő” verse”, mely nyíltan követeli az 1956-os októberi forradalom kivégzett miniszterelnökének, Nagy Imrénének az eltemetését, és gyilkosainak néven nevezését. E verse miatt 1985 márciusában elbocsátották írószövetségi állásából. 1985-től a Bethlen Alapítvány titkára. Ez az alapítvány írók, művészek kezdeményezésére jött létre, hogy közadokozásból díjakkal ismerje el és segítse a magyar nemzet épülését. 1986-ban a Tiszatáj című folyóiratban megjelent A fiú naplójából című verse miatt a folyóirat szerkesztőit váltották le. 1988-tól a Hítel című folyóirat szerkesztője. Ez a folyóirat volt az első legálisan engedélyezett ellenzéki lap, melynek nagyon fontos szerepe volt a rendszerváltás szellemi folyamataiban. 2004-től a Katolikus Rádió kulturális szerkesztőségét vezette.

Nagy Gáspár költészete a magyarországi rendszerváltás folyamatának érzékeny ösztönzője és kritikus megítélője. 1977-ben Radnóti-díjjal, 1990-ben József Attila-díjjal, 1993-ban Nagy Imre-emlékplakettel, 1994-ben Kőlcsey-díjjal, 1999-ben Balassi Bálint-emlékardddal, 2000-ben Kossuth-díjjal, 2006-ban Magyar Örökség Díjjal tüntették ki.

Kötetei: Koronatűz (versek, 1975), Halántékdob (versek, 1978), Földi pörök (versek, 1982), Áron mondja (gyermekversek, 1986), Kibiztosított beszéd (versek, 1987), Műlik a jövőnk (válogatott versek, 1989), Mosolyelágazás (versek, 1993), Fölös ébrenlétem (versek, 1994), Zónaidő (vers, műfordítás, esszé, 1995), Tudom, nagy nyári délután lesz (versek 1994–1997, 1998), Szabadrabok (egybegyűjtött versek, 1968–1998, 1999), Kanizsa vár (vissza) (próza, 1999), Amíg fölragyog a jászol (versek, 2001), „...nem szabad feledni...” versek – 1956 láthatatlan emlékművének talapatára (2002).

Nagy Gáspár búcsúztatása 2007. január 16-án, kedden kilenc órakor lesz a Farkasréti temető Makovecz-avatójában. A szertartást Spányi Antal székesfehérvári megyés püspök vezeti. A szentmisét Veres András szombathelyi megyés püspök mutatja be. Délután fél háromkor szülőföldjén, a Vas megyei Nagytillaj temetőjében kísérik utolsó útjára. Utána gyászmisén imádkozunk lelki üdvéért a bérbaltavári Szent Miklós-templomban.

Az elhunytért 2007. január 14-én, vasárnap este fél nyolckor az Egyetemi Templomban (Bp. V. Egyetem tér) engesztelő szentmisét mond Babel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek és Bíró László püspök. Kéri, hogy a búcsúztatáson az elhunyt iránti tiszteletüket koszorú helyett néhány szál virággal fejezzék ki. A temetésre érkezőket Nagytillajban a szertartás előtt és Bérbaltaváron a gyászmise után agapéra várják a közösségi házban. Táviratcím: Szabó Márta, 2092 Budakeszi, Felkeszi u. 17.

A vigasz virágai

Nagy Gáspár ravatalához egy szál virágot én is hoztam: önmagam és a magunk vigaszát, hogy megkeresse a sok többi között. Hogy mikor a sok mindent kibőjtölt nagyjaink indulnak a nagy Fókusz irányába, a körből kifelé, a hátramaradottnak megtartó abroncsként azért mégiscsak megmaradjon a kör.

Az öreg Farkasrét Makovecz-avatózója táján, míg a helyemet szeretném megtalálni az eszmélőn táguló körön belül, rádöbbenek: szülőanyám is eljutott egyszer ideig; s az én honleányideálm most értőn engedi, hogy egy másik magyarnak nyújtsam virágban hordozott fájdalmaim.

A látható részvétadókat arcait majd rendre számba veszik a szapora kamerák lencsái, de akik – és a megszemélyesült amik – magyar keresztutak kínzó stációinál: ahol szíveinkbe lándzsát verettek, ŐK közelebb léphessenek? és (bűnbánó sírásók) ha feltárják mind a vértanú sírját, virágaikkal az özvegyek, árvák felé induljanak(?) S e megfáradt föld gyilkosait is megnevezhesse végre?

Gáspár, újabb követünk! Mi, legyőzötten győzők tarsolyodba hordjuk minden máig való kép telenségünket a megnyugvársra. Talizmánod ez égi útra (hogy vidd és fölmutasd értünk): a remény. Igen, csak a reményünk, hogy amit Te hiába vártál Árpád szentjeinek Pannóniájában, tán a többiekkel kiesdheted. A vágyunk, hogy megcsömörlött önmagunkra az Isten hozzon végre vigabb esztendőket. S hogy engedje leráznunk, mit (megint) eltűrtünk, hogy becstelenségben megessék e honban.

Kérj Adyval „száz bús vasárnap helyett sok víg hétköznapot” népednek. Te pedig úgy menj Urad békéjével, Akit mindenben és végig megvallottál. Ő hallja meg újfent cenzorok szabadrabjainak Babylomból hárfás énekét: Libera me... Libera nos de morte eterna... Domine.

VÉGVÁRI VAZUL